

nekreovalo v politickom, sociálnom a ideologickom vákuu, práve naopak, rozvíjalo sa pod vplyvom historických osobitostí danej doby. Práca Tibora Pichlera vhodne dopĺňa a kriticky rozširuje doterajšiu existujúcu poznatkovú bázu a je organickým prvkom kontinuálnej bádateľskej činnosti autora v oblasti novších dejín slovenského myslenia.

Karol Kollár

Karol Kollár
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: filokoll@savba.sk

FRANTIŠEK NOVOSÁD:

Útržky o Slovensku. Apolitické úvahy o súčasnosti

Bratislava: Kalligram 2010, 160 s.

Publikácia F. Novosáda je zaujímavým čítaním o tom, čo autor nazýva slovenskou spoločnosťou. Je do istej miery mozaikovitým, resp. fragmentizovaným pohľadom filozofa (rešpektujúcim pritom exaktnejšie poznatky z dielne spoločenských vied) na procesy utvárania stavu a problémov, ako aj pravidiel charakteristických pre súčasnosť (ale aj predošlú) slovenskú spoločnosť.

Autor vo svojej publikácii poskytuje čitateľovi v štrnástich tematických, podľa jeho slov „útržkoch“ pohľady na sledovaný objekt záujmu – slovenskú spoločnosť v širších kontextoch (prítomný je takmer vždy historický aspekt), pričom výpovedným ťažiskom sú jej aktuálne problémy, ktoré majú svoje nielen historické korene. F. Novosád ponúka vo svojej ideovej mozaike (niekedy až v skratkovitej podobe) pohľady filozofa na množstvo otázok súvisiacich s centrálnym problémom načrtnutých analýz, a to na vzťah slovenskej spoločnosti k sebe samej, k jej štruktúram, tradíciám, procesom vývinu sprevádzaného ruptúrami, etablovaním poriadku a pod. Je zrejmé, a autor si uvedomuje, že vytvoriť celostný obraz náročných tematických okruhov, resp. odpovedať na veľké množstvo s tým súvisiacich otázok nie je na relatívne malom priestore možné, a preto zostáva pri svojich útržkovitých kritických analýzach, čím vytvára priestor pre kreatívne mysliaceho recipienta, aby sám aktívne spolupracoval pri domýšľaní jeho úvah.

Vstupnú úvahu nazval autor príznačne *Pred vstupom do labyrintu*. Aký labyrint má konkrétne autor na mysli, to objasňuje hneď na začiatku, keď píše: „Uvažovať o vývoji vlastného spoločenstva, o jeho minulosti, súčasnosti a vyhlídkach do budúcnosti znamená pohybovať sa v labyrinte, ktorého steny sú pokryté krivými zrkadlami. Právania a realita, pravda a zdanie, ideály a idoly sa nepredvídateľným spôsobom miešajú a v hre odrazov sa strácajú jasné kontúry sveta, v ktorom žijeme. Svet, v ktorom žijeme, nikdy nevidíme „osebe“, vždy ho vidíme z istého hľadiska, v istej perspektíve. Jeho podoby sú nám prístupné len prostredníctvom interpretácií“ (s. 11).

V kapitole, resp. útržku *Optimista v spore s pesimistom* nás autor oboznamuje s dvomi zornými uhlami: s optimistickým a pesimistickým pohľadom na slovenskú spoločnosť. Podľa optimistickej verzie slovenská spoločnosť patrí v európskom meradle k tým úspešnejším, a to

napriek tomu, že vždy bola spoločnosťou, ktorá skôr reagovala na vonkajšie podnety, než by ich sama vyvíjala. Pesimistický pohľad síce tiež akceptuje doterajší vývoj spoločnosti ako úspech, ale všima si aj odvrátenú stranu tohto vývinu, ktorá spočíva v tom, že každý úspech „... sa neodohrával len ako riešenie problémov, ale aj ako ich kumulovanie“ (s. 18). V tejto súvislosti autor naznačuje – a opätovne sa k tomu vo svojich úvahách v publikácii vracia –, že kľúčovým a perzistujúcim problémom slovenskej spoločnosti je práve vzťah tejto vnútorne diferencovanej entity k sebe samej. V tejto otázke hrá dôležitú úlohu tradícia, ktorá bola pre slovenskú politiku a kultúru vždy problémom, no, ako zdôrazňuje autor, „... tradícia ako jadro kultúry sa však konštituuje sedimentáciou ideových konfliktov, kumuláciou nielen skúsenosti, ale aj jej diverzifikovanej reflexie. Hlavným sprostredkovateľom tradícií musí byť škola, rodina môže indukovať emocionálnu väzbu na tradíciu, intelektuálny obsah tejto väzby môže dať však len škola, len systematické vzdelávanie“ (s. 25). V tomto priestore recipovania tradície vidí autor značnú diverzifikáciu pohľadov či názorov na jej miesto a význam v procese sebahľadania spoločnosti.

Autor v ďalších svojich úvahách venuje pozornosť obsahu – v celej práci frekventovaného – pojmu spoločnosti. Zároveň upozorňuje na skutočnosť, že slovenská spoločnosť je dnes, podobne ako v minulosti, znovu konfrontovaná s otázkou vlastnej identity. V súvislosti s premenami aktuálnej politickej situácie v slovenskej spoločnosti, otázkami vlastnej identity a adaptácie spoločnosti na prebiehajúce zmeny zostáva rad nezodpovedaných otázok.

V ďalšom „útržku“ publikácie, zaoberajúcom sa spôsobom vysvetľovania súčasného stavu slovenskej spoločnosti, F. Novosád poukazuje na tri možné alternatívy procesu vysvetľovania. Tie vidí v troch možných prístupoch: prostredníctvom personálnych faktorov, cez konfigurácie inštitúcií a mentalít a treťou možnosťou je práve „... historický prístup, teda vysvetľovanie súčasnosti cez prizmu minulosti. Tam ide o kombináciu personálneho a inštitucionálneho prístupu s dôrazom na tradíciu a na jej pretvárajúcu, formujúcu silu“ (s. 38). Význam tohto historického prístupu vysvetľovania vidí autor najmä v tom, že „... umožňuje posudzovať súčasné dianie v určitej perspektíve, zbavuje nás hystérie, ktorá je taká charakteristická pre politické diskusie. Porovnávací analýza slovenských revolúcií a prevratov nám umožní triezvejšie posudzovať našu súčasnosť“ (s. 38). Všetky tieto prístupy k vysvetľovaniu majú síce svoje limity, ale, a v tom jednoznačne súhlasíme s autorom práce, práve historický prístup umožňuje komplexnejšie vysvetľovanie našej súčasnosti cez zorné pole minulosti.

Na tieto úvahy o význame aplikácie historického prístupu, ktorý je nám blízky pri skúmaní aktuálneho stavu slovenskej spoločnosti, nadväzuje autor v najrozsiahlejšej i najobsažnejšej kapitole práce *Posledných sto rokov*. F. Novosád vo svojich analytických úvahách objasňuje vývinové procesy v slovenskej spoločnosti cez prizmu jej minulosti a v nadväznosti na jej minulosť. Tieto úvahy majú pre ďalšie skúmanie dejín myslenia (politického, filozofického, sociálneho a i.) na Slovensku veľký význam. Za ťažiskové považujeme najmä idey autora obsiahnuté v podkapitolách: *Ruptúry a kontinuity*, *Ako sa slovenská spoločnosť vyrovnávala s dejinnými ruptúrami* v neposlednom rade v podkapitole *Slovenský paradox*. Autor tu už na začiatku svojich úvah upozorňuje na skutočnosť, že „... slovenská spoločnosť, pokiaľ ide o formu jej politickej organizácie, prešla v priebehu posledných sto rokov sériou zásadných zlomov“ (s. 45). Zároveň však v tejto súvislosti kladie dôraz na metodologické východisko, podľa ktorého treba diferencovať „... medzi systémami (režimami) a spoločnosťou, medzi dejinami systémov (režimov) a dejinami spoločnosti. To nám umožní lepšie pochopiť ‚logiku‘ historického vývoja. (...) Dejiny systémov a režimov sú dejinami zlomov, ruptúr, diskontinuit. Dejiny spoločnosti sú dejinami kontinuity“ (s. 46).

Závažné je aj konštatovanie autora, že súčasná slovenská spoločnosť má pred sebou už viac ako 150 rokov pretrvávajúci problém dobiehania, problém modernizácie ako pozitívneho vyrovnávania sa s vyspelejšími západnými spoločnosťami. Autor o tejto tendencii píše: „Modernizácia sa uskutočňovala u nás ako ‚preberanie‘ západoeurópskych vzorov, ako dobiehanie a vyrovnávanie sa so západnými spoločnosťami. To však neznamená, že išlo o ‚pasívnu modernizáciu‘, od začiatku sa slovenské politické elity snažia byť subjektom modernizácie: vyberajú si stratégie, hľadajú spôsob, ako sa rýchlejšie priblížiť ku svojim vzorom“ (s. 47).

V ďalšom texte venuje autor pozornosť tomu, ako sa slovenská spoločnosť vyrovnávala s dejinnými ruptúrami, ktorými prechádzala. Veľmi zaujímavé sú postrehy autora týkajúce sa funkcie filozofie pri reflektovaní týchto civilizačných a kultúrnych dejinných ruptúr slovenskej spoločnosti. F. Novosád upozorňuje na prevládajúce názorové klíše, ktoré filozofii prisudzuje istú pozíciu superarbitra, situovaného nad vecou a dobou. V tomto zmysle „... filozof akoby mal právo chváliť a karhať, legitimovať alebo delegitimovať dianie tým, že ho predstaví na pozadí najvyšších hodnôt“ (s. 53). Podľa názoru F. Novosáda si však filozofia, a v tom s ním súhlasíme, „... sotva môže nárokovať rolu výlučnej reprezentantky rozumu a nadčasových hodnôt. Nemyslíme si, že filozofia má nejaké osobitné právo na vynášanie súdov a rozsudkov. Kompetencie filozofie vidíme skôr v oblasti analytickej deskripcie základných mechanizmov, ktoré sa podieľajú na vytváraní toho, čo nazývame spoločenský ‚poriadok‘“ (s. 53). Nosnou témou a úlohou filozofie v tomto je teda analýza hĺbkových pravidiel kreovania konkrétneho poriadku spoločnosti.

Podnetné pre výskum v oblasti dejín filozofického myslenia (a myslenia vôbec) sú autove úvahy na frekventovanú, staronovú tému vyrovnávania sa s dejinami. V tomto smere je autor skeptický a nevidí jednoduchú a jednoznačnú odpoveď, keď zdôrazňuje, že „... čo sa stalo, už sa neodstane. Interpretácie nikdy nestrávia masívnosť faktickej udalosti. Nemali by sme podľaňnúť ilúzii, že je vôbec možné niečo také ako vyrovnanie sa s dejinami“ (s. 67).

S historickými aspektmi týchto úvah, ktoré sú inak integrálnou súčasťou každej časti Novosádovej práce (čo považujeme za jej pozitívum), súvisí aj kapitola *Tézy k filozofii slovenských dejín*. Autor tu formuluje sedem základných téz, z ktorých tri považujeme za nadčasové, inštruktívne a podstatné pre výskum v oblasti dejín slovenského (nielen filozofického) myslenia, a preto ich tu aj prehľadne uvádzame:

„1. Vnútrore konflikty slovenskej spoločnosti sa odohrávali v kontextoch, ktoré slovenská spoločnosť mohla sama ovplyvňovať len v minimálnej miere.

2. Slovenská politika bola využívaním príležitostí, ktoré sa otvárali vývojom medzinárodného systému.

3. Potenciál slovenskej spoločnosti nikdy nestačil na obsadenie možností, ktoré sa otvorili zmenami medzinárodnej scény“ (s. 79).

V zornom poli autora publikácie je aj problematika fenoménu identity spoločnosti. Venuje jej samostatný útržok, resp. esej, kde si kladie viaceré otázky súvisiace s formovaním národnej identity a s úlohou, ktorú v tomto historickom procese zohrali v stredoeurópskom priestore idey Herdera a Hegela. Najmä Hegelova historicky-optimistická idea presunu ťažiska dejín pri formovaní národných identít malých stredoeurópskych národov (vrátane slovenského) bola povzbudzujúca v tom, že ponúkala perspektívnu možnosť naplnenia ich úsilia o sebakonštitúciu, premeny etnika na národ s aspiráciou na vlastný štát.

Paleta autorom naznačených problémov v publikácii je skutočne široká. Zahŕňa aj otázky vzťahov minorít a majorít v slovenskej spoločnosti, problematiku médií a transformácie ich

funkcií, otázky ideológie politických strán, otázky pozície slovenských intelektuálov a ich podielu na fungovaní spoločnosti, vytvárania jej obrazu a pod.

Publikácia F. Novosáda si nekladie za cieľ odpovedať na všetky načrtnuté problémy slovenskej spoločnosti a procesov jej formovania a fungovania. Skôr poskytuje rad zaujímavých, podnetných, a niekedy až inštruktívnych reflexií širokého spektra komplexu zatiaľ nedostatočne analyzovaných a interpretovaných problémov. Ponecháva recipientovi možnosť na základe otvorených otázok a tém hlbšie sa zamyslieť nad obrazom slovenskej spoločnosti aj v historickom kontexte. Publikácia je podnetným a potrebným príspevkom do diskurzu o minulosti a súčasnosti slovenskej spoločnosti.

Karol Kollár

Karol Kollár
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: filokoll@savba.sk

DANIEL HEIDER:

Suárez a jeho metafyzika. Od pojmu jsoucna přes transcendentální jednotu k druhům transcendentální jednoty

Praha: Filosofia, 2011, 478 s.

Daniel Heider predkladá v tejto publikácii upravenú podobu svojej dizertačnej práce. Samotná filozofia španielskeho jezuitu Františka Suáreza (1548 – 1618) z obdobia druhej scholastiky je v našej jazykovej oblasti pomerne málo preskúmaná. O to zaujímavejšia a vítanejšia je daná práca. Heider sa tejto téme venuje už dlhšie, čo dokladá aj početnými publikáciami vo významných medzinárodných časopisoch a zborníkoch. V štyroch oddieloch rozdelených do siedmich kapitol a tridsiatich paragrafov postupne predstavuje a hodnotí základné rysy Suárezovej metafyziky. Suárez je významným filozofom už len preto, že ako prvý po Aristotelovi podal v novoveku systematický výklad metafyziky vo svojom diele *Disputationes metaphysicae*. Dišputácie 2 – 6 tohto diela sú aj hlavným prameňom Heiderovej knihy. Osobne ako analytický tomista s viacerými Suárezovými názormi nesúhlasím, ale ich kritika nebude predmetom tejto recenzie. Skôr si tu chcem všimnúť, ako sa danej témy a cieľa svojej práce zhostil samotný autor. Za cieľ si stanovil preskúmať z historickofilozofického hľadiska, do akej miery je Suárezov metafyzický systém projektom anticipujúcim ranú novovekú filozofiu, a do akej miery je Suárezov metafyzický systém projektom anticipujúcim ranú novovekú filozofiu, a do akej miery je Suárezov metafyzický systém projektom anticipujúcim ranú novovekú filozofiu. Zároveň chce svojou prácou pripraviť úvod do štúdia Suárezovej metafyziky. Tento cieľ autor primerane splnil, aj keď jeho jasné obrysy načrtáva až v závere, ktorý nepredstavuje len zhrnutie jednotlivých kapitol, ale ich zhodnotenie z pohľadu cieľa práce.

V úvode autor predstavuje cieľ práce, samotného Suáreza, významného doktora, ako ho nazývajú neskorší autori, ako aj stav bádania v tejto oblasti. Autor si všima významné práce vo